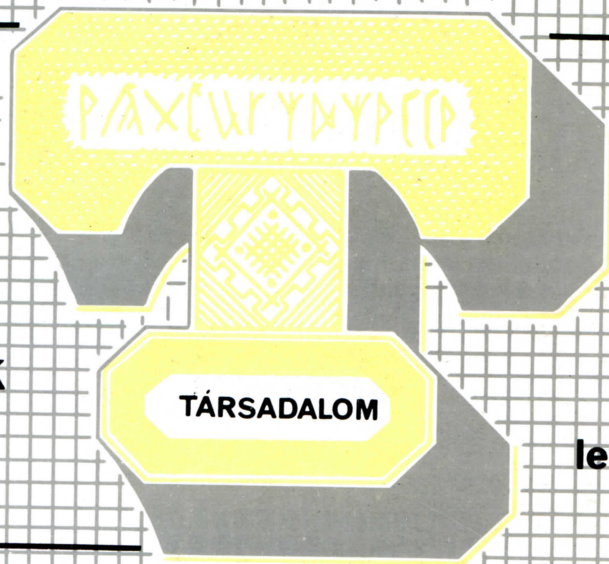

83/3

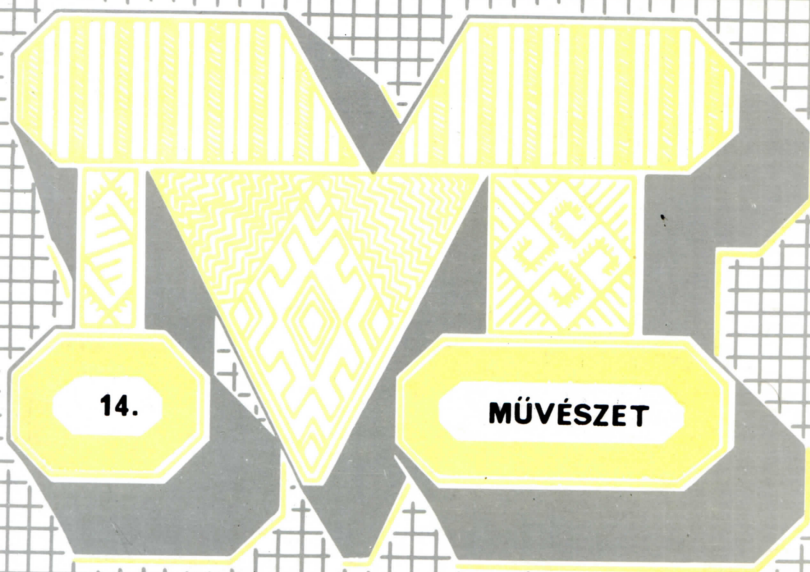

**FOLKLÓR
ÉS
KULTURÁLIS
ALTERNATÍVÁK**

37.Ft

**folklór és
kulturális
pluralizmus
folklór és
identitáskeresés
kézművesség
észak-európában
tipilakók
levi-strauss japánról
vita a kulturális
hagyományról**

TARTALOM

BEVEZETŐ

3

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSI TÖREKVÉSEK NÉHÁNY MAGYARORSZÁGI
TELEPÜLÉSEN

VARGA A. Tamás – VERCSEG Ilona

5

FOLKLÓR ÉS IDENTITÁSKERESÉS OLASZORSZÁGBAN

MAROSI Teréz

20

A NORVÉG NÉPZENEI MOZGALOM

Frode NYVOLD

26

KÉZMŰVESSÉG ÉSZAK-EURÓPÁBAN

BODOR Ferenc

31

TIPILAKÓK

STRIKER Sándor

38

JAPÁN ÉS CLAUDE LEVI-STRAUSS

43

KÖZELEDÉS A BOLGÁR NÉPKÖLTÉSZET TERMÉSZETRAJZÁHOZ

KISS Ferenc

52

TÁRGYAINK EMLÉKEZETE

ARADI József

56

TEMETÉS

MEZEI András

58

ELLENKULTÚRA, NÉPI KULTÚRA, NÉPMŰVELÉS

COENEN-HUTHER Jacques

60

VITA A KULTURÁLIS HAGYOMÁNY ÉRTELMEZÉSÉRŐL

KÜLLŐS Imola

70

A NÉPI KULTÚRA ÉS AZ ÚJ HUMÁN TUDOMÁNYOK

BROWNE B. Ray

72

FOLKLÓR ÉS KULTURÁLIS PLURALIZMUS

ABRAHAMS, D. Roger – KALCIK, Susan

74

FÓKUSZ

82

Az FTM olyan sorozat, amely a folklórral, illetve a mindennapi kultúrával kapcsolatos jelenségeket kívánja bemutatni. A hasábjain kifejtett vélemények a szerzők véleményei, és nem képviselik szükségszerűen a szerkesztők álláspontját. Vitaanyag.

*

Anyagunkat az 1983-ban rendezendő „Marxizmus és mindennapi tudat” c. konferencia vitaanyagául ajánljuk.

Szerkesztette:
NIEDERMÜLLER Péter
ZELNIK József

Tervezte:
ALBERT Zsuzsanna

Reprodukciókat készítette:
KOTNYEK Antal

Szerkesztőség:
1251 Budapest, Corvin tér 8.
Tel.: 388-176

Felelős kiadó:
Népművelési Intézet
NKIMK „Selyemgombolyító”
vezetője

K.F.: 39177

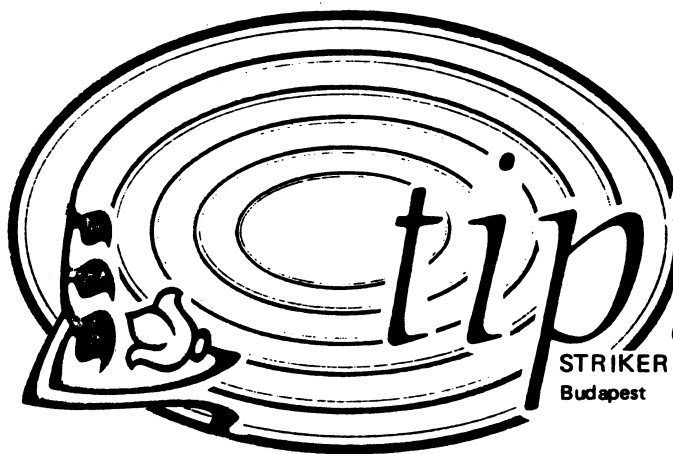
ISSN 0138-9416

Készült a TFM Műszaki Tol-
mács és Fordító Iroda gondo-
zásában

Felelős vezető: Polonyi Ervin

Kiadványaink kaphatók a Népművelési Intézet Könyvtárában.

Főfotó nyomda 83-226

tipilakók

STRIKER Sándor
Budapest

A Tanyán szerettem volna élni veletek, hogy megosszam a barátaimmal mindazt, ami bennem jó, hogy felszívjam tőletek azt, ami én nem vagyok, s csak általatok lehetek, hogy életem számtalan tükörből sugározzon vissza. Alkotni szerettem volna rólatok, nektek, gyereket szülni önmagának, hogy maga válassza barátait, megsokszorozni mindazt, mi bennem van, s az állandó választási lehetőségek káprázatában teremteni meg önmagam. Egészen hihetetlen, hogy lehetőségeink legalján tengődünk, sorsunk kényszereit testünkre szabjuk, s otthonosan érezzük magunkat abban, megszokjuk a folytonos légszomjat és már nem is kapálózunk friss levegőért, pedig tudjátok, ugye, hogy fuldoklunk.

levél itthonról (1977)

„London, Huntingdon Road
szerda, augusztus 31. du. 1/4 6-kor

Két nap alatt megjártam oda-vissza Wales-t. Odafele három órát álltam, szerencsére napfényben, aztán egy Fiat 132-es házaspár elvitt a második Service-ig. Ott megjavítottam a helyi automata autóvezető rekordot és kiálltam; az előttem álló srác rendes volt, mert mivel leültem, hogy ne zavarjam (ugyanis nem volt hely), szólt a srácnak, aki felvette, hogy én is Newportba megyek. Egy MG volt, öreg és utánfutós.

N
A
P
L
Ó

Este 7-re buszoztam be Cwmbranba, ahol C. és rengeteg levél várt, jót aludtam, és reggel az apja kivitt a csatlakozásig. Ott elég szar volt, egy festő zörgő kocsiban elvitt a következő csatlakozásig, és én elgyalogoltam a harmadikig, vagyis a London felőli elsőig, ez jó 4–5 kilométeres séta volt keresztül-kasul.

Ott több mint másfél órát álltam iszonyú rossz szélben, jó hidegben. Felvett egy srác, aki Bristolba ment, de beszálltam, mert nem bírtam már a hideget. És jól tettem.

A hippik első nemzedékéből származtatja magát. Évek óta elment otthonról, előbb Wales-ben élt egy évig, aztán két évet Írországbán és most két éve újra Wales-ben.

Egy tipiben² élnek – kommunában, megvették a földet, egyrészt munkanélküli-segélyt kapnak, másrészt gazdálkodnak.

Van lova, annak akart szélfogó-vásznat venni Bristolban, de nem talált, úgyhogy vitt tovább az öreg, de erős Ford kisbuszban London felé, ahol majd eladja a kocsit, és vesz egy kisebbet.”

A fenti idézet talán jól érzékelteti, hogy olykor milyen esetlegesnek tűnő úton-módon, szinte véletlenül bukkan fel a hiányzó szem, a nem sejtett kapocs, ami szándékainkat céljainkkal egybefűzi. Még csak nem is félreértés, csupán a lejegyző előzetes franciaországi tapasztalatai³ és ki nem mondott hasonló törekvései eredményezték, hogy a naplóba a „kommuna” kifejezés került. A kifejezés sem akkor, sem később nem hangzott el, ha a völgyben élő emberek beszéltek önmagukról. Ezért használjuk a továbbiakban a „telep” megnevezést, s ezt is csak akkor, ha földrajzi, mezőgazdasági vagy egyéb fizikai ok miatt konnotálnunk kell mint önálló, „mást”. Ők maguk leginkább ilyen kifejezéseket használtak: „itt a völgyben”, „lent a faluban” vagy „hétfő reggel visszamegyek a völgybe”, ha éppen Londonban voltak.

H Wales déli részén, de még jócskán a hegyekben, Llandovery és Lampeter között, Talley
E falujához gyalog félóránnyira, erősen tagolt dombvidéken rejtőzik a kis telep. Az egyes
L otthonok elrendezése ugyanolyan tapintatos, mint általában a szomszédság a brit
Y szigeteken: egy apró patak két oldalán tucatnyi tipi, három lerögzített lakókocsi, két
S furgon és egy deszkából-lakókocsiból készült öszvér-épület bukkan elő s tűnik el egymás
Z után aszerint, hogy éppen melyiknek látogatjuk meg gazdáját. Egyik a másik felől csak a
í legkritkább esetben látható, de nem kerítések takarják, hanem fák, bokrok vagy hajlatok.
N A szemközti dombról – mely az egész környékhez hasonlóan jámbor tehének sövényvel
parcellázott legelője – hiába fognánk át a látványt, egyszerre nem láthatunk többet
két-három „sátornál”, parányi kerteknél. Szívesen festenek játszadózó gyermekeket is ez
idilli képbe, s köréjük játékos kutyákat, de kutyák itt nincsenek, s a meglehetősen hideg és
sűrű pára miatt a szoknyába-nadrágba, számtalan pulóverbe és szinte kivétel nélkül
gumicsizmába bújtatott gyerekek alig mutatkoznak, leginkább egymást látogatják vagy
egy tipiben hallgatják a felnőtteket. A vendégnek két lehetőség kínálkozik szállásra: a
közös tipi vagy a pajta, mely ajtó-ablak nélkül s itt-ott foghíjas cseréppel egyébként a
tipinek való vászon és egy hatalmas régmódi varrógép otthona. A civilizált
gondolkodásmód talán arra vezetné, hogy inkább a pajta mellett döntsön, lévén annak
legalább kőfalai, ám a tipivel ellentétben azt nem lehet fűteni.

O A tipi az észak-amerikai indiánok, elsősorban a vándorló,
T prérilakó törzsek mobil otthona. Hat-tizennégy hosszú
T póznát gúlába rakva ponyvával (eredetileg bölénybőrrel)
H fedtek be úgy, hogy felül nyílás maradjon, ez lett a
O kémény. Alatta bent nagy kövekkel körberakott tűzhely,
N melyben állandóan ég a tűz vagy legalább parázs; kétfelől
két vastagabb rönköt mozgatnak egyre beljebb, s ezeknek
izzó vége gondoskodik erről. A folytonos hó napok-hetek
múltán átmelegíti a földet és távoltartja a nedvességet.
Körben ponyvát terítettek le a földre úgy, hogy felvonták
szélül, és méteres magasságban a póznákhoz kötötték, így
egyrészt kettős fal keletkezett, mely sokkal jobban véd,
másrészt pedig raktér, ahová kisebb ládák is beférnek. A
belső ponyva mentén takarók, csupán a bejáratnál van egy
kis belépő – a bejárat ponyvával fedhető, ahogy két
mozgatható póznával s a rájuk kötött ellenzővel a
„kéményt” is be lehet állítani, ahogy a szél kívánja. Indián
táborokban a tipik körben álltak s bejáratukkal általában
közép felé.

Teepees

The long awaited arrival of the High Sherriff and his posse happened on Thursday 9th Feb in the morning.

They had a possession order for the land – 'May Hill Common', near Gloucester. Our nomadic brothers and sisters had a winter free festival while awaiting the eviction and decided to leave peacefully. They have now gone to Wales, near Talley between Llandovery and Lampeter. We are assured the teepees will see the sun rise again on May Hill Common fairly pronto.

Magyarországi viszonyok szerint ez a terület zártkertnek tekinthető, így állandó lakás céljára nem lehet épületet felállítani a völgyben. Egyéb, gondolati vonatkozásai mellett éppen ezért dönthettek az ide települők a tipi mellett, mely európai szemmel nézve sátor,

s nem épület. Jogi szempontból tehát a tipi kibúvót jelent és mentesít mindenfajta kötöttségtől, ellentétben például a völgyben „lehorgonyzott” lakókocsikkal, amelyeket hivatalosan évenként kötelező műszaki vizsgára kellene vinni. Így bármikor megtámadható ittlétük. A megtámadás ürügyét pedig állandóan lesik a helyi hatóságok, bár Chris közlése szerint eddig nem sok sikerrel. „A rendőrség eljött a szomszéd gazdákhöz, hogy valami terhelő dolgot, vádakot gyűjtsön rólunk, hogy legázoltuk a kerítést, hogy hangoskodtunk és garázdálkodtunk, hogy loptunk vagy más kárt okoztunk. És mindegyik gazda elküldte a rendőröket, hogy nem, ezek rendes emberek. Sőt, az egyik azt mondta, hogy maguk több gondot okoznak a vádaskodásukkal, mint ezek a fiatalok, akik itt élnek.”

A tipi azonban nemcsak a jogi kiskapu eszköze, hanem olyan tudattartalmat is hordoz, amely ennél jóval messzebb visz. Ez megmutatkozik a helyiek, a Talley-beli gazdák ellentmondásos viselkedésében is. A hatóságok ellen megvédték a tipilakókat, hiszen azok – vagyis közülük is az asszonyok – szemmel láthatóan eredményesen művelték apró földesekéiket és rendben tartották az ösvényeket, ami mindenképpen becsülendő, a falut pedig alig-alig látogatták, mert abból éltek, amit termeltek, így ritkán vásároltak. A postás kijárt hozzájuk, így az érintkezés tulajdonképpen rendezett volt. A feszültséget a gyerekek okozták, bár teljesen akaratlanul. Ők ugyanis bejártak a falusi iskolába, ahol nyilvánvalóan kiríttak a többi gyerek közül. Mintha Móra Ferenc tanyasi gyerekei csöppennének hirtelen egy mai szépen felszerelt, korszerű iskolába. Valószínűleg maguk a falusi gyerekek is kinézték őket, s a szülők pedig mindkét oldalon határozottan elleneztek ezt az „együttlétet”. A tipibeliek sajátmaguk szerették volna tanítani gyerekeiket, amit talán képtelenség lett volna teljesíteni, ha maguk a falusiak nem támogatják ezt a kívánságot. Ők ugyanis nem tartották jónak a tipi-gyerekek jelenlétét az iskolában: azok másfélék voltak. Így létrejött a telepbeli „iskola”, ahol a szülők közül néhány vállalkozott a gyerekek tanítására – volt közöttük végzett tanító is –, s ezt az oktatást a hatóságok elismerték.

A falusiak idegenkedése természetesen érthető, a „bevándorlók” mindig ellenérzetet keltenek, s ez esetben fokozták azok az életmódbeli eltérések is, amelyeknek megismerésétől önmagukat és gyermekeiket is óvták. Pontosán érezhették, hogy éppen az életmód az összetartó erő a tipibeliek számára, nincs se vallási, se gazdasági, sem pedig etnikai vonás a telep működésében. Tudattartalom azonban van, ám ez „rejtőzködik” s nem manifesztálódik programnyilatkozat, publikáció vagy más egyéb formában. Eszmeviláguk a hatvanas évek hippie mozgalmának folytatása, de nem átvett kultúra, hiszen legtöbbszörük 32–35 éves, s így végigélte a Beatlest és az azt követő évek nagy fesztiváljait. Egyikük, Sid Rolls liverpooli, John Lennon gyerekkori barátja volt, s ahogy mondta, „Lennon ott követte el a legnagyobb hibát, hogy egy milliomost vett el feleségül.” Ők tehát nem átvették, csak folytatták a társadalomból való kivonulást, a „máshogy élés” eszméjét. Ennek gyakorlata a hetvenes évek végén eléggé kialakult. Abbahagyták a munkát, munkanélküli-segélyt kérvényeztek s abból éltek. Ez eredeti lakóhelyükön egyszerű, de a völgyben meg kellett ezért is küzdeni. Ugyanis a segély felvételéhez szükséges, hogy egyrészt minden héten aláírjanak a helyi munkaközvetítőben, másrészt hogy állandó lakcímük legyen, ahová a csekket küldhetik. Az idők folyamán a tipilakók mindezt elérték, vagyis a már említett törvény dacára a tipiket állandó lakóhelyként ismerték el a hatóságok. Ez utóbbi már láthatóan a régi „ellenkultúra” eszméjének valamifajta megvalósítása, hiszen egy magas technikai szinten álló társadalom belsejében hoztak létre egy olyan szigetet, amely dacára annak, hogy társadalmi szempontból felesleges (munkanélküli) emberekből áll, mégis él, működik, s tagjai dolgoznak. S ez a munka alapvetően eltérő az egész környezettől, hiszen nem adják el terményüket, csak fenntartják magukat vele. A munkanélküli-segély elegendő az iparcikkek beszerzésére, a fűtést pedig az erdős vidék fái bőségesen biztosítják. Így afféle

F
A
L
U
S
I
A
K
K
É
S
T
I
P
I
L
A
K
Ó
K
S
Z
U
B
K
U
L
T
Ú
R
A

nomádként élhetnének, más egyéb eltérés nem lenne környezetük és köztük, mint hogy ők „alacsonyabb”, archaikusabb szintre szállították le életvitelüket. Azonban van két olyan terület, ahol – ők és a hasonló életmódot folytatók – hozzátesznek valamit a társadalmi kultúra egészéhez.

H Az egyik az életmódon belül a táplálkozás. Ennek gyökere is az ellenkultúra egyik
 A gondolata, a túlcivilizált étkezési szokások elutasítása. A nyugat-európai, amerikai
 G háztartások túlnyomó részében hétköznapokon konzerv-ételek kerülnek az asztalra,
 Y csíráatlanított tej, szintetikus joghurt, mesterségesen óriásira kitenyészített gyümölcsök és
 O agyoncukrozott üdítőitalok. A műtrágyázott és agyontartósított ételek hatását
 M meglehetősen tömören foglalta össze egy San Franciscó-i temetkezési vállalkozó, amikor
 Á kijelentette, hogy manapság a halottak jóval tovább „eltartanak”, mint néhány évtizede,
 N hála a bennük felgyülemltet, soha ki nem ürülő tartósítószereknek. Így a társadalmat
 Y otthagyták, vagy azok, akik hatása alá kerültek az ilyen gondolatoknak, megváltoztatták
 O étrendjüket. Furcsa módon ez jól illeszkedett egy régebbi hagyomány, az angol puritánok
 K és kvékerek évszázados tradíciójához. A reggeli zabkása, a mogyoróvaj, a méz, a párolt
 zöldségfélék stb. azelőtt a szegényemberek életmódját jellemezték, most ezt azok
 elevenítették fel, akik meghaladták az átlagos táplálkozáskultúrát. A mai szegényember
 ugyanis nap mint nap hasábkrumplit eszik hamburgerrel, hot doggal vagy grillcsirkével, s
 mindehhez egy cola-jellegű italt, s az angolszász országokban vasárnap sem divatos a nagy
 ebéd, egy konzerv éppúgy megteszi. (A meglehetősen egyoldalú táplálkozás
 legkézzelfoghatóbb jele a gyerekek korai fogromlása, ami elsősorban a túlzott
 cukorfogyasztás eredménye.) Az alternatív étrend, vagy ahogy ők nevezik, a
 „kiegyensúlyozott táplálkozás”⁴ sok zöldségre, olajos magvakra, teljesértékű (barna)
 lisztre és kenyérrre, valamint különféle herbateákra épül, s betegség esetén ameddig lehet,
 elkerülik a gyógyszereszt. A völgyben lakók között sok a vegetáriánus, ki önszántából, ki
 kényszerűségből. Ha rövidebb időre városba mennek, rendszerint vesznek itt-ott
 szendvicset, ha azonban több napra Londonba vagy egy-egy fesztiválra mennek, akkor
 vagy magukkal viszik, vagy „rekonstruálják” konyhájukat. Sokan a városban maradtak
 közül élelmiszerboltot, pékséget vagy teázót nyitottak, ahol beszerezhető a szükséges
 ételek és alapanyagok, ezek a helyek, mint például a Portobello Road környéke
 Londonban, egyben találkozási alkalmat is nyújtanak. A „hivatalos”, üzleti élelmiszeripar
 hamar felfigyelt erre az étrendváltozásra, elegáns boltok is nyíltak, ahol ízlésesen
 csomagolva, kis adagokban és igen drágán lehet „organikusan termesztett”, vagyis nem
 műtrágyázott zöldségfélét, „élő joghurtot” stb. kapni.

Az étrendváltás nyilvánvaló megfogalmazása az eltérő életmódnak egy olyan kulturális
 közegben, ahol erre alig figyelnek. Ez azonban mindenkinek „magánügye” s így nem
 gyakorol túl nagy hatást a társadalomra, márpedig az ily módon élők, s így a wales-i
 tipibeliak is ki akarnak fejezni valamit: a szembenállást a személytelen, egymás mellett
 szótlannul elmenő, reménytelenül egyforma és reménytelenül egyformán beszűkülő
 életmódot folytató emberekből álló, s éppen ezekre építő hatalommal.

Ennek előbb ösztönös, majd a nagy hullámok levonultával egyre inkább tudatos
 gyakorlati megnyilvánulásai a fesztiválok. 1959 óta számtalan népzenei, majd
 rockfesztivál követte egymást sokszor százazrek részvételével, Amerikában a vietnami
 háború elleni tiltakozás ezeknek különös jelentőséget biztosított. A hetvenes évek végére
 megváltoztak a politikai, gazdasági (és könnyűzenei) körülmények. De Angliában
 megmaradt a fesztiválforma, mint az állampolgári jogok gyakorlásának egyik kifejezése.
 Ugyanis az angol törvények szerint közterületen mindenki folyamatosan tartózkodhat 30
 napig, azután tovább kell mennie. S közterület viszonylag kevés van, de az annál híresebb
 helyen, így például Windsor környéke, Stonehenge világhírű kövei angol jog szerint
 közterületek. Így évről évre megrendezik itt a fesztiválokat, kinyilvánítva, hogy a „köz” él

jogával, s magáénak tekinti a földet. A fesztiválok több naposak, a stonehenge-i egy teljes hétig tart – de nem a zene hozza ide az embereket, hanem az „ottlét”. A stonehenge-i különösen fontos a tipilakóknak. Ez a nyári napfordulóval kezdődik, amiről a hivatalos kultúra is megemlékezik: beöltözött kelta papok, druidok végzik el az ősi természeti szertartást a köveknél, s ezt a televízió és az újságok is ismertetik, hiszen az angolok köztudomásúan hagyománytisztelők. A hippik utódai oda is mennek, ünneplik a természet körforgását. Ilyenkor kap szerepet igazán a tipi. A tágas mezőn körben felállítva rejtélyesen s fenségesen hirdetik a fehér ember által leölt indiánok, a „fejlődés” által elpusztított ősi kultúrák szépségét és életképességét. A fesztivál körülményei között ők az arisztokrácia: teljes háztartásuk itt van, s így hétköznapi életüket folytatják, míg a városból jöttek se a sátrakban, se a szabadban nincsenek már otthon. Általában idősebbek is, mint a sátorozók, sőt a zenészeknél is, akik immár punk-zenét játszanak. Megdöbbentő kép, ahogy a tizenhét-tizennyolc éves bőrruhás legények kemény zenéjét állva, töprengve figyelik a náluk csaknem kétszerannyi idős „elsőgenerációs” fesztiválosok.

A tipilakó közösség csupán egyik ága annak a mozgalomnak, ami az életmód forradalmi megváltozását hirdette a hatvanas években. Sokan „beépültek”, hivatásos tagjai lettek a társadalomnak, s csak ez s még néhány ilyen kis csoport maradt meg. 1978 januárjában a BBC kétrészes műsort készített a vasárnapi csúcsidőben sugárzott Everyman program keretében „Hova tűnt a sok virág?” címmel. Ennek első része azokat mutatta be, akik felhagytak korábbi „hippi” életükkel, s a második pedig a „megmaradtakat”, így a völgybeli tipilakókat is. A kamera bejárta a patak vidékét, a kis kerteket – a színes képernyőn minden levélen ott vibrált a nap. Nem látszott a kemény munka, az elszigeteltség: a „megmaradtak” közül egyértelműen a legsikeresebbnek mutatta be a riporter a völgybeliek életét. Chris hozott fát lovával, majd Sid Rolls beszélt. A műsort Cambridge-ben az úgynevezett University Center-ben láttam, mely az egyetemi diákságnak épített modern kulturális, sport és étteremkomplexum. Előbb egy Frank Sinatra-film volt, majd hírek, s az ötvenfőnyi diákközösség felénél is kevesebbre olvadt az Everyman kezdetére. Néhányan érkeztek a másik két TV mellől (a három csatornát egy-egy színes televízió folyamatosan lehet nézni itt a különböző emeleteken) kifejezetten ezért a programért. A meditációba merülő, városi szobáikban elmélkedő vagy tanító egykori hippiken bántóan nevettek, s gúnyolódtak a völgybelieken is. Talán érdemes a műsorfüzet, a Radio Times beharangozó cikkét idézni. „A béke és a szeretet olyan eszme, amelyben majd mindenki osztozik, amelyet csaknem minden vallás tanít; de életben tud-e maradni ez az eszme a való világban?”

_____ha másnak lehet_____
 mosogatógépe és helikoptere
 akkor mi miért ne ülhetnénk
 _____körül a tüzet ???_____

Chris Waite
 tipilakó, Wales

S
 Z
 E
 M
 B
 E
 N
 Á
 L
 L
 Á
 S

Jegyzetek

- 1 1977-es év
- 2 itt fonetikusán; angol írásképe változó: teepee, tepee, tipi
- 3 Noyers: egy színházi csoport élt itt együtt egy tanyán 1977 nyarán
- 4 balanced food, balanced diet

Irodalom

Andrew RIGBY: *Communes in Britain* Routledge (1974)

KANTER (szerk.): *Communes and Utopias in Sociological Perspective* (1973)

ABRAMS (and) McCULLOCK (szerk.): *Communes, Sociology and Society* University Press (1976)

Robert HOUÏRET: *Getting Back Together* Abacus (1973)

T.C. McLuhan: *Touch the Earth* Abacus (1977)

Peter DEADMAN and Karen BETTERIDGE: *Nature's Foods* Rider and Company (1977)